

УДК 338.48

Олішевська Ю.А., Панченко В.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

У статті узагальнено підходи до визначення поняття «сільський туризм» та пов'язаних з ним видів туризму, розкрито відмінність між цими поняттями. Проаналізовано нормативно-правову базу регулювання сільського туризму. Запропоновано власний підхід до визначення співвідношенням між сільським туризмом, екотуризмом, агротуризмом, агроекотуризмом та зеленим туризмом.

Ключові слова: сільський туризм, екотуризм, біологічний туризм, природничий туризм, зелений туризм, фермерський туризм, агротуризм, агроекотуризм, агросадиба, засіб розміщення.

В статтє обобщены подходы к определению понятия «сельский туризм» и связанных с ним видов туризма, раскрыто различие между этими понятиями. Проанализировано нормативно-правовую базу регулирования сельского туризма. Предложен собственный подход к определению соотношением между сельским туризмом и экотуризмом, агротуризмом, агроэкотуризмом и зеленым туризмом.

Ключевые слова: сельский туризм, экотуризм, биологический туризм, естественный туризм, зеленый туризм, фермерский туризм, агротуризм, агроэкотуризм, агроусадьба, средство размещения.

In the article are summarized the approaches to the definition of "rural tourism" and its associated kinds of tourism, revealed the difference between these concepts. Are analyzed the regulatory framework control of rural tourism. Proposed own approach to the determining ratio between rural tourism, ecotourism, agritourism, agriecotourism and green tourism.

Key words: rural tourism, ecotourism, biological tourism, natural tourism, green tourism, farm tourism, agritourism, agriecotourism, argofarmsteads, means of accommodation.

Вступ. Останніми роками в Україні все популярнішим стає сільський туризм, який уже набув широкого поширення за кордоном. Сільський туризм є додатковим джерелом збільшення доходів селян, може позитивно впливати на розвиток сільських населених пунктів, їх інфраструктуру, наповнення місцевих бюджетів та загальний ріст добробуту територіальної громади. Такий вид туризму може розглядатися як складова частина стратегії подолання бідності в сільських місцевостях. Малодослідженим питанням є розвиток даного виду туризму, особливо в контексті понятійного апарату.

Актуальність проблеми полягає в тому, що в сучасній літературі ми зустрічаємося з неоднозначним визначенням поняття «сільський туризм» і його співвідношенням з термінами «фермерський туризм», «екологічний туризм», «зелений туризм», «агротуризм», «агроекотуризм» та ін.

В українській науковій літературі різноманіття визначення та тлумачення ключових понять сільського туризму набуло відображення у працях таких вітчизняних вчених як Лужанська Т.Ю., Махлинець С.С., Тебляшкіна Л.І., Рутинський М.Й., Зінько Ю.В., Кравченко О.Б., Костриця М.М., Васильєв В.П. та інші. Серед закордонних вчених, що займалися теоретичним визначенням цього терміну слід відзначити: В.Шостка, Л.Ширіак, В.Кліцунов, І.Семенов, Б.Бромвелл, Р.Батлер, Ф.Дайкман, К.Кейсі, Л.Лесард, Т.Ратц, Д.Армстронг та інші. Все ж, на сьогоднішній день не існує єдиної спільної думки серед вчених, щодо поняття «сільський туризм» та його співвідношення з «екотуризмом», «фермерським туризмом», «агротуризмом» та ін. Вище названі вчені розходяться в думках, щодо ієрархічної структури сільського туризму відносячи, наприклад, фермерський туризм до складу агротуризму [1] чи то виділяючи його як окрему структурну одиницю [2]. Цілий ряд авторів описував сільський зелений туризм, його актуальність та сутність, а сам термін «сільський туризм» не було висвітлено в повній мірі.

Мета даного дослідження – проаналізувати та систематизувати підходи до визначення поняття «сільський туризм», його взаємозв'язки та співвідношення з термінами «екотуризм», «агротуризм», «агроекотуризм», «фермерський туризм», «сільський зелений туризм» та ін.

Виклад основного матеріалу. Поняття «сільський туризм» у його звичайному трактуванні існує досить давно. Ще в Римській імперії серед членів імперської родини існувала мода на відпочинок у сільській місцевості. Нині на зміну концепції звичайного відпочинку на морському

узбережжі (концепція трьох «S» – Sun-Sea-Sand, Сонце-Море-Пісок) прийшла концепція пізнавальних подорожей у сільську місцевість з ознайомленням з місцевими традиціями та вживанням екологічно чистих продуктів (концепція трьох «L» – Landscape-Lore-Leisure, Пейзажі-Традиції-Дозвілля) [3].

Туризм, за територіальною ознакою поділяється на туризм в міській та туризм в сільській місцевостях. Розглядаючи узагальнююче визначення сільського туризму, як туризму, який проходить в сільській місцевості, можна говорити, що сільський туризм є складовою частиною туризму в сільській місцевості, але це не єдиний вид туризму, який спостерігається на сільській території. Можна виділити дві складові частини туризму в сільській місцевості: безпосередньо сільський туризм та рекреацію в сільській місцевості. Рекреація в сільській місцевості відрізняється від сільського туризму своєю метою, адже до першого можна відносити, всі ті види туризму, що не пропагують сільський спосіб життя в усіх його проявах. Тобто, прикладом відпочинку в сільській місцевості може бути відпочинок в пансіонаті, санаторії чи готелі з метою оздоровлення і т.п.

Загальне визначення поняття «сільський туризм» не висвітлює особливостей даного виду рекреації. Більш повне визначення дає британець С.Медлік: сільський туризм (rural tourism) – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсводами [4]. З точки зору економічної діяльності визначає сільський туризм О.Б. Кравченко: «сільський туризм – певний різновид підсобної господарської діяльності сільських мешканців з використанням ресурсів власного господарства, з обслуговуванням тих, що відпочивають у формі надання місць для проживання, забезпечення харчуванням та іншими послугами, використовуючи для цього власну працю та працю членів родини з метою отримання додаткового прибутку [5, с.7]».

З 1996 р. свою діяльність розпочала Всеукраїнська громадська організація Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Члени цієї організації притримуються думки, що будь-яку форму туризму, що показує сільське життя, мистецтво, культуру та спадщину сільських громад і допомагає місцевій громаді економічно та соціально, а також поглиблює спілкування між туристами та місцевими жителями, збагачуючи досвід туристів, можна назвати сільським туризмом [6].

В Україні не ухвалено жодного спеціального закону про сільський туризм – на відміну від деяких сусідніх країн, зокрема, Польщі та Угорщини. На сьогодні, сільський туризм регулюється комплексом наступних нормативно-правових документів: Конституція України, Цивільний Кодекс України, Закон України «Про туризм», Указ Президента України «Про основні засади розвитку соціальної сфери села», Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів щодо державної

підтримки розвитку сільського зеленого туризму», Закон України «Про особисте селянське господарство», Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», Господарський Кодекс України, Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», Житловий Кодекс України, Земельний Кодекс України, Постанова КМУ «Про затвердження порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)», Закон України «Про об'єднання громадян» та державні стандарти і відомчі нормативні акти, що врегульовують питання санітарної, екологічної, пожежної та іншої безпеки. Відсутність одного спеціального нормативно-правового акту, який би обумовлював діяльність в сфері сільського господарства негативно впливає на становлення цього виду туризму в Україні. Для вирішення цієї проблеми у Верховній Раді було зареєстровано законопроекти «Про сільський та сільський зелений туризм» № 4299 від 23.10.2003 р., який був прийнятий за основу в першому читанні, «Про сільський туризм» № 0920 від 25.06.2006 р., «Про сільський зелений туризм» № 3467 від 12.04.2007 р., проте, восени 2007 р. Верховна Рада України VI скликання зняла їх з розгляду. Наразі у Верховній Раді не перебуває на розгляді жодного спеціального законопроекту про сільський туризм.

Говорячи про законодавче трактування поняття «сільський туризм» слід зазначити, що в наведених вище законопроектах було вжито маркетинговий бренд «сільський зелений туризм», а не наукомістке поняття. У проекті закону «Про сільський та сільський зелений туризм» наведено визначення сільського зеленого туризму як виду туризму, який передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості для відпочинку та отримання ними послуг сільського зеленого туризму; послуги сільського зеленого туризму – діяльність членів особистого селянського підсобного або фермерського господарства з надання послуг бронювання, розміщення, харчування, інформаційного обслуговування, інших видів послуг, що спрямовані на задоволення потреб туристів. Проаналізувавши в нормативних та законодавчих актах тлумачення поняття «сільський зелений туризм», варто відмітити, що це тлумачення є тотожним значенню «сільського туризму» через відсутність природної та екологічної складової, що робила б сільський туризм екологічним чи «зеленим», як це вказано в самій назві поняття .

Для вирішення проблеми законодавчого регулювання сільського туризму Міністерство аграрної політики України опублікувало проект Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність». Даний проект був підданий критиці Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні через невідповідність методологічно-правовим вимогам та існуючій практиці сільського туризму в країні, спрощення підходу до проблематики організації відпочинку на селі та механічну заміну поняття «сільський туризм» на «агротуризм».

Проаналізувавши та узагальнивши вище названі підходи до визначення поняття «сільський туризм», можна вважати сільським туризмом форму цілеспрямованого відпочинку в сільській місцевості з розміщенням у агросадибі з можливістю використання туристсько-рекреаційних ресурсів села. При такому визначенні поняття «сільський туризм» виникає ще одна проблематика, яка пов'язана у розбіжності суспільно-правового окреслення статусу сільської місцевості та сільської території з урахуванням українських реалій. Основним питанням, на нашу думку, тут буде проблема віднесення селищ міського типу до сільських чи міських територій. Дана проблематика є актуальною не лише в контексті розвитку сільського туризму і тому її вирішення може стати одним із напрямків теоретичних досліджень стосовно сільського туризму.

Досить часто в літературі можна спостерігати ототожнення сільського туризму з екологічним, однак, ці поняття відрізняються один від одного. Дмитрук О.Ю. вважає екотуризм інтегруючим напрямком у туристичній діяльності: «Екологічним туризмом може бути будь-який вид туризму, що реалізується в умовах активного перебування людини в природному середовищі з використанням його рекреаційних, пізнавальних та інших можливостей, а й з урахування можливості їх відновлення, зберігання і відтворення як на споглядальному, так і на практичному рівні» [7, с. 9]. Подібним до екологічного та сільського туризму також вважають біологічний туризм – туризм, об'єктами якого є будь-які прояви живої природи: окремі види чи біоценози [5]. Також розрізняють зелений туризм – відпочинок на природі в екологічно чистих місцевостях з розміщенням в приватному житловому фонді [2]. Зелений туризм можна віднести до форм сільського туризму так як він передбачає відпочинок в сільській місцевості зі сприятливими природними умовами. Також виділяють природничий туризм – вид, туризму, об'єктом атракції якого виступає будь-яка жива чи нежива природа [2]. У співвідношенні між вище переліченими термінами чітко виділяється природничий туризм, який вміщає в собі три інші поняття.

Для розуміння співвідношення та взаємозв'язків між вище названими термінами та сільським туризмом потрібно визначити поняття «агротуризм» та «фермерський туризм». Можна провести багато паралелей між сільським туризмом та агротуризмом. Агротуризм визначають як відпочинок туристів у сільській місцевості на базі сільського господарства з метою добровільного заняття сільськогосподарською діяльністю. Аграрний туризм варто розглядати як форму сільського туризму. Він включає в себе лише ту частину сільського туризму, яка пов'язана з обробкою землі, збиранням фруктів, овочі, ягід, випасання тварин, процесом виробництва сільськогосподарської продукції. В агротуризмі фермерське господарство становить і нічліжну базу, і виступає основним предметом інтересу туриста. Близьким за значенням до агротуризму є фермерський туризм – вид туризму, що носить переважно екскурсійний характер і передбачає відвідування туристами фермерських

господарств [2]. Приналежність фермерського туризму до агротуризму, чи його рівність з останнім як форми сільського туризму є дискусійним питанням. Деякі автори у працях [2, 5] вважають фермерський туризм складовою частиною аграрного, а в інших працях [3, 8] ці види туризму є синонімами. По-перше, така складність пояснюється екскурсійним характером такого відпочинку, адже в такому разі розміщення на базі сільського господарства не є обов'язковим і можливе розміщення в готелі чи сільській садибі не фермерського типу. По-друге, фермерський туризм має на меті лише ознайомлення з процесом сільськогосподарського виробництва на базі ферм і не вимагає обов'язкової участі в цьому процесі. І як результат, фермерський туризм може бути як «сільським» так і «міським».

Останнім часом широкого поширення набуває термін «екоагротуризм» – вид туризму, що передбачає використання гостьових будиночків або агроосель без проживання в них господарів, розташованих у межах заповідних територій, які поряд із заняттям екологічним сільським господарством, пропонують широкий спектр екологічних і спортивно-туристичних знань [2].

Сільський туризм і його форма агротуризм мають ряд спільних рис з екологічним туризмом: принцип збереження природного та культурного середовища, добробут місцевої громади, харчування екологічно чистими продуктами. Основною відмінністю між ними є базовий мотив подорожі, для сільського туризму – це ознайомлення з сільським способом життя, а для екологічного туризму – екологічна спрямованість відпочинку. Тобто, сільський і екологічний туризм – це різні види рекреації, хоча існують області пересікання їх діяльності, що й вилилося у виникнення агроекотуризму – поєднання агротуризму та екотуризму.

На рисунку 1 можна побачити взаємозв'язок та співвідношення «сільського туризму» з близькими до нього за значенням поняттями.

Сільський туризм в ряду з відпочинком в сільській місцевості є складовими частинами туризму в сільській місцевості. Основними відмінностями сільського туризму від інших видів туризму є: 1) цілеспрямований відпочинок в сільській місцевості; 2) проживання в агросадибі чи інших видах сільських традиційних засобах розміщення; 3) ознайомлення з сільським способом життя, сільськогосподарською діяльністю та сільською спадщиною.

Тобто, сільський туризм – це форма туризму в сільській місцевості, з цілеспрямованим відпочинком на сільській території з проживанням в агросадибі чи інших сільських традиційних засобах розміщення та ознайомленням з сільським способом життя, сільськогосподарською діяльністю чи сільською спадщиною (туристично-рекреаційні ресурси села).

Природничий туризм включає в себе екологічний та біологічний туризм, так як екологічний туризм поширюється лише на екологічно чисті території, або такій території, яка може виконувати еколого-просвітницьку

функцію (наприклад, зона відчуження ЧАЕС – показати наслідки екологічної катастрофи); а біологічний туризм об'єктами атракції має лише живу природу. Біологічний та екологічний туризм є взаємопов'язаними формами природничого туризму і їхня відмінність проявляється лише у специфічних випадках. Зелений туризм є складовою частиною тісно пов'язаних екологічного та біологічного туризму.

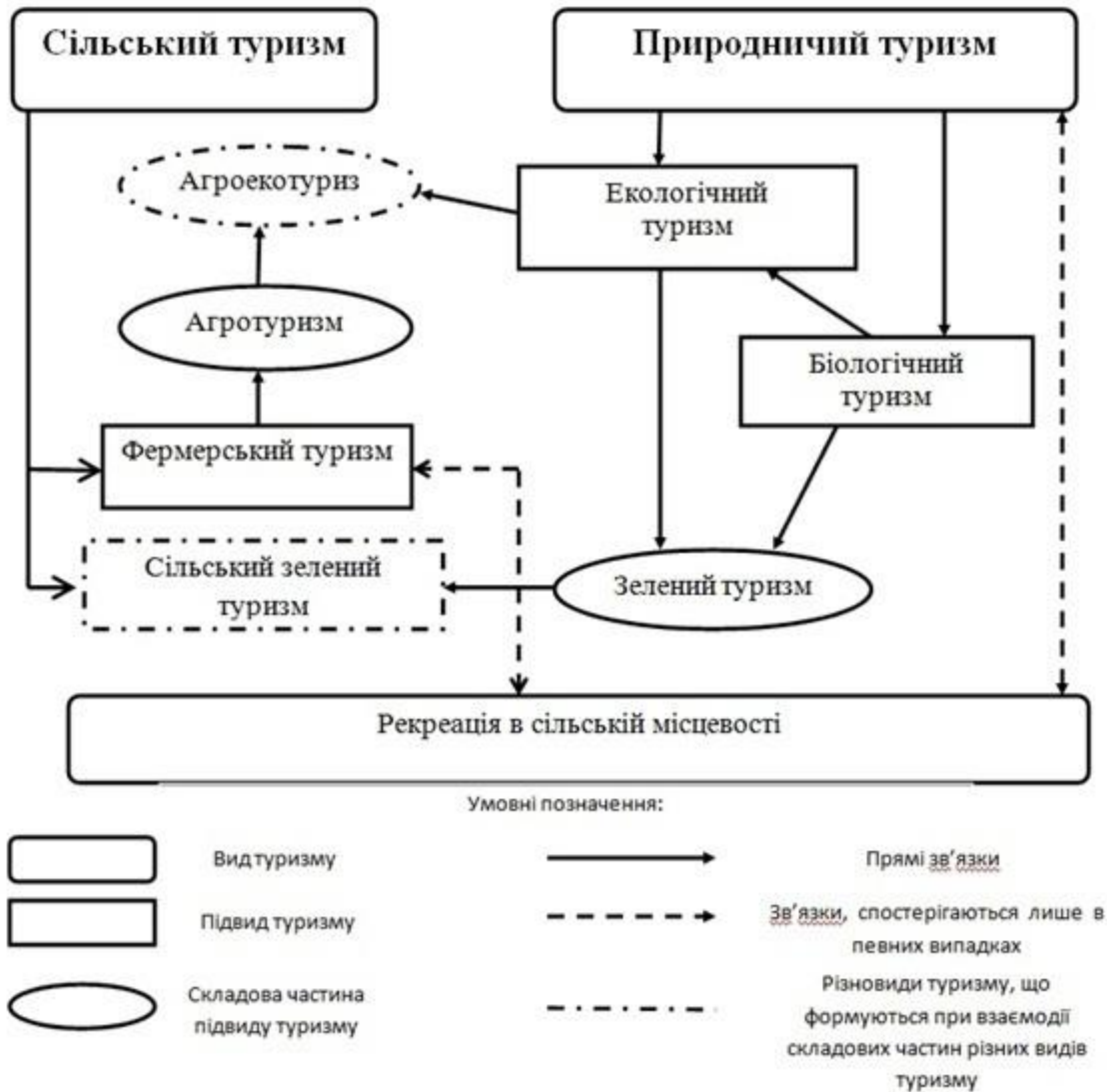


Рис.1. Співвідношення сільського туризму та суміжних понять

Розглядаючи співвідношення між поняттями «фермерський» та «аграрний туризм» ми дійшли висновку, що все ж аграрний туризм є формою фермерського. Незважаючи на переважно екскурсійний характер в практиці останнього поняття «фермерський туризм» є ширшим, адже аграрний туризм має на меті обов'язкову участь в сільськогосподарському виробничому процесі та проживання на території фермерського господарства, а фермерський туризм не виключаючи попереднє, дозволяє лише візуальне ознайомлення з сільськогосподарським процесом та проживання поза межами даного фермерського господарства. Також, слід

виділити ті різновиди сільського туризму які поєднують в собі елементи екологічного та сільського туризму: агроекотуризм та сільський зелений туризм. Сільський зелений туризм, як поняття – це відпочинок на природі в екологічно чистій сільській місцевості з розміщенням в агросадибі та використанням туристично-рекреаційних ресурсів сільської території. Агроекотуризм – це поєднання основних принципів екологічного туризму та агротуризму, тобто відпочинок у екологічно чистій сільській місцевості з зайняттям екологічним сільським господарством.

Висновки. Під час проведення дослідження було виявлено, що у вітчизняній науковій літературі представлено багато визначень сільського туризму, екологічного туризму, фермерського туризму, агротуризму і т.п., але відсутнє єдине розуміння даних понять та те як вони між собою співвідносяться. Було з'ясовано, що ці ж поняття, на даний момент, не мають і юридичного розмежування, а існуючі спроби до законодавчого визначення сільського туризму були піддані критиці. Тому нами було запропоновано аналіз існуючих понять та їх співвідношення між собою. Це сприятиме формуванню чіткого розуміння різниці між широко вживаними поняттями. Сільський туризм – досить складне поняття. Воно вказує на туристичну діяльність у сільській місцевості, але, одночасно з тим, обмежується цільовою рекреацією безпосередньо в сільському середовищі з проживанням в агросадибі та відкриттям для туриста специфіки сільського способу життя, сільськогосподарської діяльності та сільської культурної спадщини. Також, було з'ясовано, що не можна ототожнювати поняття сільський та сільський зелений туризм. Було запропоновано розглядати агротуризм як складову частину фермерського туризму, а агроекотуризм та сільський зелений туризм – як сфери перетину впливу сільського та природничого туризму. Для забезпечення чіткого розуміння понятійного апарату сільського туризму необхідними є наступні напрямки: визначення сільської місцевості та сільської території в контексті сільського туризму; класифікація видів сільського туризму; визначити чіткий перелік послуг сільського туризму; рекомендації щодо законодавчого регулювання сільського туризму, як галузі економіки. Дане дослідження є проміжним етапом у регіональному аналізі розвитку сільського туризму. Воно дає можливість чітко окреслити тлумачення об'єкту подальшого дослідження – сільського туризму.

Використані джерела:

- 1.Шостка В.И. Сельский туризм как вид рекреационной деятельности: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005. – 271 с.
- 2.Лужанська Т.Ю., Махлинець С.С., Тебляшкіна Л.І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навчальний посібник. / За редакцією д.г.н., професора Волошина І.М. – К.: Кондор, 2008. – 385 с.
- 3.Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Зелений туризм. – К.: Знання, 2008. -271 с.
- 4.Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality / Ed.S.Medlok. – London: Butterworth-Heinemann Etd., 1993.
- 5.Кравченко О.Б. Агро- і зелений туризм: навч.посіб. / О.Б. Кравченко; Київський міжнародний ун-т, Tempus Joint European Project «EU Standards in Teaching International Tourism Economics». – К.: КиМУ, 2007. – 84 с.

6. Офіційний сайт Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua>
7. Дмитрук О.Ю., Дмитрук С.В. Екотуризм: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2009. – 358 с.
8. Пітюлич М.М., Михайлюк І.І. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2011. – с. 154-158.
9. Костриця М.М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етнографічний туристичний кластер “Древлянська земля”): Монографія / М.М. Костриця; За наук. керівництвом і заг. ред. проф. Є.І. Ходаківського, проф. Ю.С. Цал-Цалко. – Житомир: ЖДГУ, 2006. – 196 с.
10. Пеклун О., Нездоймінов С. Актуальні проблеми удосконалення мехізму державного регулювання підприємницької діяльності у сфері рекреації та туризму // Теоретичні та прикладні питання державотворення: Електронне наукове фахове видання Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України. – Вип. 8-2011. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppad/index.html>.